

Tautinė ištikimybė kaip pareiga Juozo Girniaus raštuose

“Kiekviena emigracija yra tremtis. Apsispręsti emigracijai teko prieš savo norą, artėjant antrajai sovietinei okupacijai. Kadangi nebuvo vilties būti paliktam tėvynėje, apsisprendžiau pasirinkti Vakarų, o ne Rytus. Palikti Lietuvos nenorėjau, savo darbu joje gyvenau ir ilgėjausi grįžti Lietuvon. Buvau įaugęs savo tauton neatplėšiamai. Nė per 42 metus, praleistus JAV, visai nesusigyvenau su šiuo tautų katilo kraštu”.

Juozas Girnius. Žodis grįžtant¹

J. Girnius nekėlė sau klausimo būti lietuviu ar ne, kodėl juo būti ir kodėl juo nebūti. Tai buvo jam savaime suprantama ir nesvarstyta. Jis paprasčiausiai jau negalėjo būti kuo nors kitu, kaip tik lietuviu. Ir jo žodžiai atitiko jo gyvenimą.

Turėdamas tokius tvirtus idėjinius pagrindus ir lengvą plunksną, jis ėmėsi vidinio uždavinio paveikti kitus.

Darbo tikslai

Žmogaus santykio su tautybe nagrinėjimas lietuviškame aspekte ir išvados, kodėl lietuviui reikia laikytis savosios tautybės, buvo bent jau iki 7 dešimtmečio vidurio viena ryškiausių temų visuose išeivijos lietuvių leidiniuose ir renginių paskaitose bei kalbose. Šios J. Girniaus raštų analizės tikslas yra, žvelgiant į jo rašytinį palikimą kaip visumą, atsekti, kaip autorius supranta tautą ir ištikimybę jai, tos ištikimybės motyvus, formas ir veiksmus. Tai reiškia bandyti nustatyti, kaip J. Girnius randa atsakymus į tokius klausimus kaip: kodėl žmogus turi (jo paties žodžiais tariant, privalo) išsipareigoti savo tautai ir kiekvienu momentu visą gyvenimą išlikti jai ištikimas, kokia ta ištikimybė turėtų būti ir kaip ji gali ir turi būti realizuojama, t. y. kokie veiksmai liudija buvimą savo tautai ištikimu. Taip pat pažvelgsime, kaip J. Girnius vertina tautinių pareigų nevykdymą, kaip jis apibūdina pareigų tautai neatliekančius žmones ir koks, jo manymu, turėtų būti išeivijos lietuvis.

Metodas – tekstų analizė.

Šaltiniai

Pagrindiniai šaltiniai rašant darbą buvo knygos “Tauta ir tautinė ištikimybė” bei “Idealas ir laikas: žvilgis į dabarties ateitininkiją ir lietuviškąją išeiviją”², nes juose apie mums rūpimus dalykus kalbama plačiausiai ir vienoje vietoje. Deja nepavyko surasti jo ankstyviausių tekstų apie tautinę ištikimybę “Tautiniai mūsų uždaviniai tremtyje”³, kur nagrinėjami tokie klausimai kaip: kas pateisina tėvynės palikimo kaltę, laisvės kovos tremtyje prasmė, didysis lietuvių tremtinių uždavinys, praturtėti Vakarų kultūra – antrasis mūsų šio meto uždavinys, pagrindinių uždavinių tarpusavio santykis.

Tačiau ne vien šiuos veikalus J. Girnius parašė ir ne vien jie mus domino. Rūpindamasis tautiniais klausimais išeivijoje J. Girnius aktyviai bendradarbiavo lietuviškoje spaudoje, dažniausiai slėpdamasis už išgalvotų vardų⁴, nors daugiausia naudodamas Juozo Alaušiaus slapyvardį. Kaip pranciškonų leidžiamų “Aidų”, tęsusių “Židinio” tradiciją atstovauti katalikiškajai minčiai, telkiant kultūrinio darbo baran visas pozityvias pajėgas, redakcinio kolektyvo narys, o vėliau ir redaktorius, J. Girnius būtent šiame pagrindiniame katalikų kultūriniame žurnale, atspindinčiame ateitininkų kūrybinę iniciatyvą, ir skelbė didžiąją dalį savo minčių, pastebėjimų, patarimų, pamokymų ir pakritikavimų.

1 Girnius J. Žodis grįžtant // Girnius J. Raštai. T. 1. P. XIX.

2 Girnius J. Tauta ir tautinė ištikimybė. Chicago. 1961. (Toliau – Tauta...). Apie 1980 – 1981 m. ši knyga buvo be autoriaus žinios perspausdinta. 1963 m. išėjo jos vertimas: J. Zarinš. Tauta un uždiciba tautai. Kiek ji paveikė latvius ir apskritai kokį atgarsį jų tarpe turėjo, neaišku.

Idealas ir laikas: žvilgis į dabarties ateitininkiją ir lietuviškąją išeiviją. Chicago. 1966. (Toliau – Idealas...)

3 Tautiniai mūsų uždaviniai tremtyje // Tėviškės garsas. 1947. VIII. 1, 7, 21, 28. IX. 4.

4 Jokūbas Balčiūnas, A. Blažys, Romualdas Lukošius, J. Pakalnis, Bl. Ramelis, Julius Rimdžius; R. K. Saulius, R. G. Toleikis, J. Žaltvykštis etc., žr. “Metmenu” bibliografiją.

Tarp mums šiuo atveju naudingų straipsnių minėtini: “Tautinė kultūra – tautos gyvybės pagrindas”⁵, “Tautinės moralės pagrindų beieškant”⁶, “Besirengiant septintajam ateitininkų kongresui”⁷, “Tikėjimas priešais neviltį: pora minčių, “tremtinių” optimizmui išvirtus “emigrantų” pesimizmu”⁸ ir kt.

Istoriografija

Pakankamai daug dėmesio J. Girniui skyrė filosofai – 1990 m. S. Šalkauskio fondas filosofo 75-mečio proga surengė Vilniuje konferenciją⁹, 1991 m. žurnalo “Naujasis židinys” pirmasis numeris¹⁰ buvo paskirtas jam, 1995 m. įvyko dar viena konferencija¹¹. Tačiau filosofai ir į J. Girnių žvelgė kaip į filosofą, nagrinėjo ir analizavo jo filosofinius veikalus ir straipsnius. A. Vasiliauskienė parašė J. Girniui skirtą biografinę apybraižą¹², tačiau ir čia į jį nežvelgiama kaip į intelektualinės lietuvių egzilio istorijos atstovą. Tad mus dominantys klausimai istoriografijoje dar nebuvo kelti ir nagrinėti.

Tenka paminėti, kad rašant darbą taip pat susipažinta su S. Sužiedėlio¹³, V. Trumpos¹⁴, A. Viržio¹⁵ recenzijomis J. Girniaus knygoms “Tauta ir tautinė ištikimybė” bei “Tautiniai mūsų uždaviniai tremtyje” (1947), tačiau nebūtinai jomis remiamasi.

Chronologija

Darbo chronologinės ribos apima laikotarpį nuo 5 dešimtmečio pabaigos iki 1966 m., nes 8-ajame dešimtmetyje ir vėliau J. Girnius ištikimybės tautai klausimų jau nebesvarstė (ar bent man nepasisekė tokio pobūdžio tekstų aptikti) – gal jautėsi viską išsakęs, gal nematė reikalo vėl prie tų pačių klausimų grįžti.

Trumpai apie autorių

Juozas Girnius gimė 1915 m. Sudeikiuose (Utenos aps.). 1932 – 1936 m. studijavo VDU teologijos – filosofijos fakultete, 1936 – 1938 m. – Belgijos Louvaino, Vokietijos Freiburgo, Paryžiaus Sorbonne universitetuose. Grįžęs dirbo VDU technikos fakultete bibliotekininku, 1941 – 1944 m. dėstė filosofijos fakultete filosofiją, psichologiją ir bendrąją mokslinio darbo metodiką. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1946 – 1949 m. mokytojavo Nürtingeno ir Schwäbisch Gmündo lietuviškose gimnazijose. 1949 m. persikėlęs į JAV, apsigyveno Bostone. 1951 m. Kanados Monrealio universitete įgijo daktaro laipsnį.

Nuo 1947 m. buvo “Aidų”, o nuo 1952 m. dar ir “Literatūros lankų” red. kolektyvų narys. 1953 – 1969 m. bendradarbiavo rengiant ir redaguojant “Lietuviškąją enciklopediją”, 1965 – 1980 m. dirbo “Aidų” redaktoriais. 1955 – 1958 m. įėjo į JAV lietuvių bendruomenės tarybą. Buvo ateitininkų ideologijos filosofas ir propaguotojas, 1963 – 1967 m. Ateitininkų federacijos vadas.

Dalyvavo daugelyje suvažiavimų, skaitė paskaitas didžiosiose JAV ir Kanados lietuvių bendruomenėse ir apskritai buvo aktyvus lietuviškojo gyvenimo dalyvis¹⁶.

IŠTIKIMYBĖ KAM, ARBA GIRNIŠKOJI TAUTOS SAMPRATA

Prieš pradėdami kalbėti apie tautinę ištikimybę kaip pareigą turėtume pažvelgti, kam žmogus turi būti ištikimas, t. y. koks J. Girniaus požiūris į tautą kaip žmogaus ištikimybės vertą dalyką.

Žmonėms yra būdinga telktis į vienokias ar kitokias bendruomenes: vieni buriasi pagal naudą, t. y. pagal kaimynystės, profesinius, religinius ar kitokius ryšius į organizacijas, draugijas, gildijas, cechus, brolijas; kiti

5 Aidai. 1956. Nr. 7/8. P. 297 – 304.

6 Aidai. 1950. Nr. 2. P. 54 – 62.

7 Ateitis. 1965. Nr. 3. P. 67 – 69.

8 Aidai. 1959. Nr. 6. P. 234 – 242.

9 Tarp pranešėjų buvo A. Šliogeris, T. Sodeika, B. Kuzmickas, A. Sverdiolas, R. Maziliauskienė, V. Ališauskas, K. Girnius ir kt.

10 Jame A. Sverdiolo, T. Sodeikos ir kitų straipsniai.

11 Šios konferencijos pranešimai pateko į Aldonos Vasiliauskienės knygą “Žvilgsnis į Juozą Girnių”(P. 142 –)

12 Vasiliauskienė A. Žvilgsnis į Juozą Girnių. Vilnius. 1995.

13 Sužiedėlis S. Tauta ir tautinė ištikimybė // Aidai. 1962. Nr. 4. P. 175 – 177.

14 Trumpa V. Juozo Girniaus knyga paskaičius // Metmenys. 1962. Kn. 5. P. 124 – 133.

15 Viržis A. Tautiniai mūsų uždaviniai tremtyje // Aidai. 1948. Nr. 11. P. 80.

16 JAV lietuviai: biografijų žinynas. T. 1. Vilnius. 1998. P. 315 – 316.

buriasi pagal vidinius ryšius, vidinio giminingumo pagrindu į etninę bendruomenę, kuri ilgainiui virsta tauta. J. Girniui tauta yra pagrindinė ir reikšmingiausia, globalinė bendruomenė, “bendruomenių bendruomenė”, nes ji gaubia visas kitas bendruomenes ir organizacijas, esančias toje pačioje tautinėje erdvėje¹⁷. Tuo pačiu tauta yra žmonijos kaip tautų bendruomenės narys.

Kaip pagrindinius tautos elementus J. Girnius išskiria “rasę”, arba bendrą kilmę; kalbą; tradiciją, arba gyvenimo būdą; bendrą likimą, t. y. istoriją, pažymėdamas, jog nors šie elementai yra reikšmingi tautai susiformuoti, tačiau nei vienas iš jų nėra absoliučiai būtinas, be kurio buvimo ir tautos negalėtų būti. Bet juo daugiau ryšių sieja tautą, tuo vidinis jos atsparumas yra stipresnis¹⁸.

Kalbėdamas apie tautą ir pritardamas St. Šalkauskio, kuris tautos vertę grindžia tarnavimu žmogiškajam individui, mintims, J. Girnius artimas humanizmui teigdamas, kad “nors tauta yra aukščiau už valstybę ir visus kitus visuomeninius junginius, ji nėra aukščiau už žmogų. Priešingai, dėl to tauta ir yra aukščiausia ir turtingiausia sutelktinės individualybės lytis, kad jos tarnyba žmogui yra pati gyvybingiausia ir esmingiausia. Nieko nėra aukščiau už tautą, išskyrus patį žmogų”¹⁹. Tad pagal J. Girnių ne žmogus turi tarnauti tautai, o tauta žmogui. Tačiau tautą sudaro ne kas kita, bet žmonės ir kitoje to paties teksto vietoje J. Girnius rašo, jog “visų aukos tauta privalo, visų solidarumu ji yra gyva”²⁰, o tikra tarnyba tautai tuo pačiu yra tarnyba žmonijai²¹.

Kad ir kaip beidealizuotume bendruomenę ar tautą, ji nėra kažkas daugiau negu žmonės, kurie ją sudaro. Realus dalykas tėra žmogus. Nors žmogaus ir negalima įsivaizduoti gyvenančio visiškai atsiskyrusio nuo visuomenės ar bendruomenės, bet tik nuo jo apsisprendimo priklauso, ar jis jaučiasi vienos ar kitos bendruomenės narys²².

Tauta J. Girniui yra ir kultūrinė, ir moralinė bendruomenė. Kultūrinė todėl, kad kultūra sukuria tautą kaip tautą minėtus materialinius jos elementus sulydydama į visumą ir suformuodama tautinę individualybę²³. Kultūra įprasmina tautos egzistenciją, tapdama jos pašaukimu ir tuo būdu ją padarydama vertybių nešėja²⁴. Tačiau čia pat J. Girnius pripažįsta, jog nėra nuo žmogaus atsietos kultūros: “patys žmonės yra kultūros subjektai, jos kūrėjai ir nešėjai”²⁵.

Tautos kaip moralinės bendruomenės suvokimą J. Girnius perėmė iš E. Renan, G. Mazzini ir kitų tautos subjektyvumo ideologų, teigusių, jog nepakanka tautoje tik būti, jai pasyviai priklausyti – reikia jai aktyviai angažuotis ir įsipareigoti, t. y. “gyventi tautai”²⁶. O iš įsipareigojimo kyla ir ištikimybės tiems įsipareigojimams būtinybė.

KODĖL IŠTIKIMYBĖS PAREIGA

Atsakymo į šį klausimą paieškose J. Girnius apeliuoja į sąžinę, į kiekvieno žmogaus moralinį grynumą ir apsisprendimo teisingumą, skelbdamas moralės principus: blogis yra gėrio trūkumas, nedaryti nieko gero – tuo pačiu tarnauti jau blogam²⁷. O gėris jam yra lietuviybė.

Anot J. Girniaus, ir išvykdami iš savo šalies žmonės išlieka tos pačios tautos nariais, t. y. saistomi ištikimybės savo tautai pareigos: “kadangi palikti kraštą dar nereikia palikti pačią tautą, tai tuo pačiu pareiga mylėti savo tautą nei sumažėja, nei atkrita dėl atsidūrimo svetur. Argi vaikui nebėra pareigos mylėti tėvus vien dėl to, kad jis nepasiliko tėviškėje? Lygiai esame tautoje nepriklausomai nuo to, ar gyvename jos krašte ar svetimame, todėl lygiai esame jai įpareigoti, kur bebūtume”²⁸. Čia pat J. Girnius primena, jog svetur savosios tautos meilės keliamos pareigos yra sunkesnės ir dėl to krašto palikime visada slypi tautinė kaltė. Tad išemigruojantis žmogus J. Girniui yra tarsi potencialus nusikaltėlis, galintis labai lengvai nusikalsti tautai ją išduodamas, t. y. nutautėdamas.

17 Tauta.... P. 60.

18 Ten pat. P. 77 – 78.

19 Ten pat. P. 63.

20 Tauta.... P. 64.

21 Tauta... P. 122.

22 Trumpa V. Juozo Girniaus knygą paskaičius // Metmenys. 1962. Kn. 5. P. 129.

23 Tauta... P. 78.

24 Tauta.... P. 88.

25 Tauta..... P. 89.

26 Tauta.... P. 94.

27 Tautinės moralės pagrindų beiėškant // Aidai.1950. Nr. 2. P. 55.

28 Tauta.... P. 142.

Tautinę ištikimybę J. Girnius suvokia kaip visa širdimi suprastą meilę savo tautai iš kurios eina pareigos jausmas: “visada meilė laisvai išsižiebia, ne pašaline prievarta ir ne kaip pareiga, o vidiniu vertybės pergyvenimu. Nieko negalima iš šalies meilei įpareigoti, bet meilė viskam iš vidaus įpareigoja. Kas myli, laisvai išpareigoja. Visų pareigų vidinis pagrindas yra meilė. Kur šio pagrindo stokoja, ten ir pareigos imperatyvo nebegirdima. Meilė siekia giliau už visas atskiras pareigas”²⁹.

O iš meilės kyla tikėjimas Lietuva ir lietuvybe, jų dievinimas, skambantis lyg malda: “tikiu Lietuvos istorinį amžinumą, nors miršta ir tautos <...> tikiu lietuviškosios dvasios kūrybinį nemirtingumą, nors miršta ir kultūros <...> tikiu lietuviškosios išėvijos pašaukimą iš naujo įžiebtį pasaulyje drąsą kovai už laisvę, nors paprastai išėviai įsikuria, sutirpdami be ženklo”³⁰. Ir savo tikslu J. Girnius kelia tokio tikėjimo savo tauta įžiebimą kitų tarpe. Tikėjimo, kuris neskaičiuoja, kiek metų išėviamis kaip lietuviams dar liko, “nes jo esmė sudaro ne ateities būrimas, o ateičiai angažavimasis”³¹.

Galima išskirti du motyvų, kuriais remiantis J. Girnius įrodinėja būtinumą likti savo tautai ištikimais ir atlikti visas žmogui kaip lietuviui priklausančias pareigas, tipus: bendruosius (t. y. kiek tai gali pasitarnauti tautai ir visai žmonijai) ir asmeninius (t. y. kiek naudos išlikimas savo tautos nariu gali duoti pačiam žmogui).

Pagal J. Girnių, kiekvienai tautai yra iškelti tam tikri uždaviniai, į kurių vykdymą jis apeliuoja kviesdamas visus išlikti lietuviams: “kūrybinis mūsų tautos genijus tebėra dar neišsiskleidęs. Mūsų žodis tebėra netartas. Visi kultūriniai laimėjimai, lig šiol pasiekti, tik liudija mūsų tautoj slypinčias galimybes, kurios dar laukia pilnai realizuojamos”³². Tad dėl to lietuvių pareiga yra savo ištikimybės liudijimu neleisti tautai prieš laiką žlugti.

Kalbėdamas apie dviejų kultūrų įtampą, J. Girnius perima St. Šalkauskio požiūrį į emigrantus kaip stovinčius ant dviejų pasaulių ribos ir jų išplėtoja. Anot J. Girniaus, natūralu, kad “visose srityse mūsų pačių kūrybon įsilies gyvenamasai kraštas, kaip, antra vertus, mūsų kūryba bus savaime įnašu į gyvenamojo krašto kultūrą”³³. Pateikdamas žydų pavyzdį jis pripažįsta, jog dviejų kultūrų įtampa gali būti ypatingai naši: “praradus šaknis savojoje tautoje, bergždžiomis ateinama ir į naujo krašto tautą. Priešingai, savosios tautos pagrindų neišsižadėjimas, o jų išskleidimas sudaro originalų įnašą ir į gyvenamojo krašto kultūrą”³⁴.

Tad išlikti savo tautai ištikimu lietuvis turi dar ir tam, kad galėtų egzistuoti pozityvi dviejų kultūrų, amerikietiškosios ir lietuviškosios, sąveika (interakcija), kurioje lietuviai dalyvautų kaip dėmuo ir būtų paveikumas iš dviejų pusių, o ne vien amerikietiškos kultūros “spinduliavimas” ir įtaka. O norint būti ne poveikio objektu, bet dalyvaujančiu subjektu neužtenka vien lietuviu būti, vien tautinę kultūrą išsaugoti – reikia būti kūrybišku ir vykdyti visas (ypač tautinio vaikų auklėjimo) pareigas savo tautai.

J. Girnius ištikimybę tautai apibūdina sulygindamas ją su ištikimybe tėvams: “principiškai privalu asmeniui mylėti savo tautą dėl to, kad jis yra savosios tautos vaikas lygiai taip pat, kaip kiekvienas esame savo gimdytojų vaikai. Tauta yra visų mūsų bendroji motina”³⁵. Ir tokio palyginimo, kreipdamas žvilgsnį į žodžio “tauta” etimologiją³⁶, J. Girnius nelaiko tik poetine metafora. Anot jo, būdama “tėviškoji – motiniškoji mūsų būties versmė, tauta mums yra brangi, kaip mūsų pačių būtis. Tautos pagimdyti (dvasinio subrandinimo prasme), ją mylime ir privalome mylėti, kaip mylime ir privalome mylėti savo tėvus”³⁷. Negana to, girmiškoji tautinės ištikimybės koncepcija įpareigoja tam tikrais atvejais, iškilus pavojui tėvynės laisvei, tautą netgi aukščiau tėvų pastatyti pagal šv. Augustino žodžius: “pirmieji tau yra tėvas ir motina, bet tėvynė tebūnie aukščiau ir už tėvus”. Pagal J. Girnių išėitų, kad tėvai žmogui duoda tik fizinį kūną, o tauta – dvasią, todėl ištikimybė savo tautai yra tarsi ištikimybė sau pačiam, kaip nusistatymas prasmingiau gyventi.

Žmogus privalo būti ištikimas tautai, nes tik toks būdamas jis žino, iš ko jis kilo ir kas jis yra, teigia J. Girnius ir priduria, jog “lietuvybė nieko nebereiškia tiems, kurie ją suveda tik į savo tėvus. Nežinodami savo istorinės kilmės, jie nebesuvokia nė savęs”³⁸.

29 Tauta.... P. 100.

30 Tauta.... P. 309 – 310.

31 Idealas... P. 59.

32 Idealas... P. 61.

33 Tautinė kultūra – tautos gyvybės pagrindas // Aidai. 1956. Nr. 7/8. P. 302.

34 Ten pat. P. 302.

35 Tauta.... P. 100 – 101.

36 Lot. *natio* – tauta; iš *nascor, natus sum, nasci* – gimti.

37 Tauta.... P. 102.

38 Idealas... P. 71.

Toliau argumentuodamas, kodėl asmuo privalo likti ištikimas savo tautai, J. Girnius pasitelkia St. Šalkauskio žodžius: “tautinė individualybė yra aukščiausia ir turtingiausia sutelktinės individualybės lytis, kuri savamingu ir būtinu būdu susidaro aplink žmogiškąjį individą, kadangi *tarnauja jam nepakeičiama priemone* (išskyrėme mes – R. U.) jo individualybei viešai gyvuoti ir aktyviai reikštis”³⁹. Tad tik tautoje būdamas žmogus gali save realizuoti.

Aktyvi ištikimybė tautai, J. Girniaus supratimu, yra ne vien pareigų savo tautai vykdymas, bet ir savęs įprasminimas, įsiamžinimas, pėdų istorijoje, raštuose ir kitų žmonių atmintyje palikimas. Pripažindamas, kad nieko nėra amžino istorijoje, kad visų emigracijų amžius yra neilgas, kad visų išeivių dienos suskaitytos, J. Girnius teigia, kad “beprasmybę įkūnija ne istorinė praeinamybė, o išblėsimas be istorijos, tuščiai savo laiką prasleidus, nepalikus pėdsakų nesvarbu, kad tos civilizacijos, tautos ar emigracijos anksčiau ar vėliau išblėso. Tesvarbu, ką jos savo laiku laimėjo. <...> galutinai visos mūsų emigracijos prasmę lems ne tai, kiek ilgai ji išsilaikys, o ką per tuos metus ji pasieks. Ką busime išeivijoje laimėję savo tautinei kultūrai, anksčiau ar vėliau pasieks tautą ir tuo būdu įjungs mus visos tautos istorijon. o šiuo būdu įprasmindami savo išeivinę lietuviybę, drauge lietuviškuoju žvilgiu kiekvienas įprasminame ir save pačius”⁴⁰.

Reikšdamas savo susirūpinimą dėl lietuviybės išsaugojimo, J. Girnius rūpinasi ir dvasine kultūra: “Visą laiką užimti ir amžinai pervargę, dauguma nebeturime laiko “niekam kitam”, o iš tiesų – sau patiems kaip žmonėms. Žmogiškoji didybė remiasi ne egoistiniu užsidarymu, o tuo dvasiniu atvirumu, kuris žmogų veda į kitus žmones ir tuo pačiu į bendruomeninius rūpesčius. Tautinis mūsų nykimas visų pirma atspindi mūsų dvasinį nykimą. Todėl žadinti tautinę mūsų gyvybę tampa lygu žadinti mūsų dvasinę gyvybę”⁴¹”.

J. Girniaus manymu, išlikimas savita mažuma yra prasmingesnis už bergždžią ištirpimą imigrantų katile, o nutausti – tai reiškia netekti savo dvasinės individualybės, išsiraujant iš savo tautos⁴².

Kad ir kaip bebūtų, išeivijoje pareigų savo tautai atlikimas materialiai nėra naudingas: “kas susirūpinęs tik savo nauda, tam nieko nereiškia ir tautinė ištikimybė. Tik tas gali tautinę ištikimybę suvokti ištikimybėje sau pačiam, kam tauta yra brangi savyje pačioje, o ne dėl vienokios ar kitokios naudos. Be asmeninio idealizmo neįmanoma tautinė ištikimybė”⁴³.

J. Girnius tarsi sako, kad tik idealistai gali būti ištikimi tautai išeivijos sąlygomis, nes tik jie, tarnaudami intenciniam idealui – tautai – “iš tiesų imasi viešpatauti gyvenimui ir tuo būdu realizuoti savo laisvę. Apeliuodamas į ištikimybę idealui J. Girnius apeliuoja į rūpestį savo pačių dvasine verte – žmogiškąja kokybe”⁴⁴. Ištikimybė idealui – tai ne bėgimas nuo tikrovės, nei prieš ją suklypimas, o aktyvus angažavimasis joje vykdyti savo žmogiškąjį pašaukimą. Idealui tarnaujama tikrovėje – ne šventinėmis progomis, o visu kasdieniniu gyvenimu. Todėl apeliuoti į ištikimybę idealui lygu apeliuoti į kasdieninę ištikimybę⁴⁵.

Gyvenimą lietuviybės labui J. Girnius supranta kaip dvasinį žmogaus gyvenimą, kaip galimybę puoselėti savo žmogiškąją didybę: “tautinis mūsų nykimas visų pirma atspindi mūsų dvasinį nykimą, todėl žadinti tautinę mūsų gyvybę tampa lygu žadinti mūsų dvasinę gyvybę. Šia prasme žmogiškosios kokybės, dvasinio mūsų vertingumo rūpestis yra lygiai visiems gyvybiškai svarbus”⁴⁶.

KOKIA IŠTIKIMYBĖ

Kaip ištikimybė savo tautai turi atrodyti, kokia ji turi būti? Pagal J. Girnių, ji turėtų būti paremta idealizmu, kaip gyvenimu ne vien tik sau, kaip rūpinimusi ne vien tik savo begaliniais kasdieniniais rūpesčiais, kaip pripažinimu, jog žmogiškasis savęs kūrimas yra nepalyginamai aukščiau už visa kita. Ištikimybė tautai turi būti paremta kultūriniu aktyvumu, kūrybiškumu, naujovių ieškojimu ir jų perėmimu: “jei kuri karta tik pasyviai priimtų praeities tradicijas, tai ji pati liktų lyg istoriškai neegzistavusi, nes nieko naujo nesukūrusi ir todėl neturinti nieko naujo perduoti kitai kartai. Sustingimas tradicijose – tai gyvybės blėsimas, tai traukiamasis iš istorijos. <...> Gyvastingoje tautoje tradicija yra pagrindu kūrybai ir

39 Tauta....P. 63.

40 Idealas... P 61.

41 Besirengiant septintajam ateitininkų kongresui // Ateitis. 1965. Nr.3. P. 69.

42 Tauta.... P 288.

43 Ten pat. P. 299.

44 Besirengiant septintajam ateitininkų kongresui // Ateitis.1965. Nr. 3. P. 69

45 Ten pat. P. 68.

46 Besirengiant septintajam ateitininkų kongresui // Ateitis. 1965. Nr. 3. P. 69.

pažangai”⁴⁷. Be galo sureikšmindamas kūrybinį veikimą ir pripažindamas, jog “tik praeitimi didžiutis būtų lygu senatve didžiutis”⁴⁸, J. Girnius kreipia pareigų vykdymą į čia ir dabar: “pagarba praeičiai, bet dėmesys dabarčiai, kuri brandina ir ateitį. Viskas telkiasi dabartyje – ir šiandienos rūpesčiai, ir ateities viltys. Gyventi ateičiai – tai grumtis ne dėl to, kas kada buvo, o su tais dabarties uždaviniais, kurie lems ateitį”⁴⁹. Tad J. Girniaus supratimu, tautinė ištikimybė reiškia įsipareigojimą dabarties ir ateities veiklai ir kartu ji turi būti paremta tikėjimu savo tautos išlikimu.

J. Girnius mano, jog lietuviybės rūpestis ir ištikimybė jai gali būti tik tada prasmingi, kai jie ne iš šalies primetama pareiga, bet savas rūpestis⁵⁰, t. y. ištikimybė turi būti pagrįsta paties žmogaus laisvu įsipareigojimu savo tautai, tapdama morališkai vertinga dorine vertybe⁵¹.

Tikroji tautinė ištikimybė J. Girniui yra nuolatinė, “kasdieninė” ištikimybė: “tikras patriotizmas įpareigoja asmenį ne tik atskiriems žygiams ir šventėms, specialiai skirtiems tautai, bet ir visam asmeniniam gyvenimui tokiu būdu, kad jis vestų tautą ton aukštumon, kurioj tikras patriotas ilgisi ją matyti”⁵². Tad gyvenimas ir darbas tautos labui diena iš dienos, visą laiką ir visu gyvenimu yra J. Girniaus laikomas idealiu. Tikroji ištikimybė reiškiasi darbais, o ne šauniais žodžiais ir tuščiais pasigyrimais, ne deklaracijomis, o realiais darbais.

Gyvenimas kelių dimensijų pasaulyje, t. y. buvimas išeisviais, šiek tiek keičia padėtį: “lygiai priklausote ir lietuvių tautai, ir savo gimtiesiems kraštams”⁵³. Ši “jauniesiems skaitytojams” skirtą J. Girniaus pasakymą galima interpretuoti ir kaip dvigubos ištikimybės pripažinimą. O jei dviguba priklausomybė, tai dvigubos ir pareigos. Tačiau susipažinus su daugeliu J. Girniaus tekstų susidaro įspūdis, kad, nepaisant visų pasisakymų, lietuvių J. Girnius stato aukščiau visko.

Pagal jį, aktyviais ir visas pareigas tautai atliekančiais privalo būti ir tie, kurie tik savo kilme tėra lietuviai: “nėra ko save pačius neigti, išsiginant savo tautinės kilmės ir priklausomybės dėl to, kad likimas gimtuoju kraštu lėmė nebe tėvų žemę. Savęs pačių neniekinant, lygiai tenka priimti visą apvaizdinę skirtį – ir savo *gimimą iš lietuvių tėvų* ir tuo pačiu gimimą lietuviais, ir savo gimimą nebe tėvų žemėje”⁵⁴. Tad žmogui nebelieka praktiškai jokio pasirinkimo – jei jis gimė lietuvių šeimoje, tai ir privalo tai tautai būti ištikimas. Kaip šiuo atveju spręsti mišrių šeimų vaikų tautinės priklausomybės problemą, J. Girnius net neužsimena.

KAIP: IŠTIKIMYBĖS REALIZAVIMO BŪDAI

Ištikimybė tautai J. Girniui nėra šiaip sau deklaracija, gražūs žodžiai. Reikia ją įrodyti tam tikrais nuolatiniais veiksmais. Kokias pareigas žmogus turi atlikti, kaip galima atpažinti, kad vienas ar kitas konkretus asmuo yra savo tautai ištikimas? Jau minėjome, kad girniškoji tautinė ištikimybė paremta idealizmu, kūrybiškumu, kultūriniu aktyvumu. Toks turėtų būti idealus išeisvijos lietuvis: kūrybingas, veiklus, apsišvietęs idealistas, būtinai vykdamas visas jam kaip lietuviui priklausančias pareigas, tokias kaip lietuvių kalbos namuose vartojimas, vaikų leidimas į lituanistinę mokyklą ar darbas joje, lietuviškos spaudos ir knygų skaitymas, pinigų lietuviybės tikslams aukojimas, nesibaidymas įeiti į kokios nors lietuviškos organizacijos valdybą, pagal galimybes aktyviai reikštis tautinės kultūros kūryba, gyventi savo lietuviškąją kultūrą (bet neužsidarant gete), netingėti dalyvauti lietuviškųjų organizacijų susirikiuose, paskaitose, renginiuose, t. y. dalyvauti savo bendruomenės kultūriname ir visuomeniniame gyvenime, ir svarbiausia auklėti savo vaikus tikrais lietuviais, o ne iš pareigos tokiais besijaučiančiais.

J. Girnius nepalieka vietos individualiam žmogaus buvimui ir tuo pačiu jo išlikimui lietuviu. Anot jo, tai netgi neįmanoma, nes “kova už tautinę gyvybę visada yra bendruomeninė kova”. Jam vienas lauke dar ne karys – individualios kovos J. Girnius nepripažįsta. Visi lietuviai vien dėl to, kad jie yra lietuviai privalo priklausyti tautinei bendruomenei ta dalimi savo gyvenimo, kuria jie liudija savo tautinę gyvybę. Visa tai šiek tiek primena Lietuvos žydų diskusijas dėl būtinybės priklausyti tautinei bendruomenei Pirmosios respublikos laikotarpiu.

47 Tauta.... P. 75.

48 Idealas... P. 15.

49 Ten pat. P. 11.

50 Ten pat. P. 59.

51 Tauta.... P. 114.

52 Besirengiant septintajam ateitininkų kongresui //Ateitis. 1965. Nr. 3. P. 68.

53 Idealas... P. 75.

54 Ten pat.

Likti šalia bendruomenės J. Girniui yra nesuprantamas ir tiesiog nusikalstamas veiksmas (šiuo požiūriu J. Mekas ar J. Mačiūnas jam jau nebe lietuviai), nes “tautinė išeiivių bendruomenė yra tasai pavidalas, kuriuo išeiiviai lieka savo tautoje ir jai gyvena. <...> atskiram asmeniui priklausymas savo tautinei bendruomenei yra tiesioginė patriotinė pareiga. kas ryžtasi laikytis nuošaliai nuo savo tautinės bendruomenės, tas nusikalsta pačiai tautai. Iš savo tautinės bendruomenės traukiamasis paprastai yra ir pačios tautos palikimas”⁵⁵. Tad emigracija pati savaime J. Girniui dar nėra nusikaltimas, jei ir toliau liekama ištikimu tautai, tiksliau, jos pakaitalui – tautinei lietuvių bendruomenei.

Žmogus kaip laisvas individas tarsi turėtų apsisprendimo kuo jam būti galimybę. Tačiau pasirinkimo galimybę J. Girnius eliminuoja, pripažindamas moraliu ir vertu žmogaus tik vieną apsisprendimą, būtent, “laisvą” apsisprendimą už lietuviybę. Kitokį pasirinkimą J. Girnius laiko tiesiog niekingu. Štai čia ir išskyla vienas išskirtumų tarp liberalų ir tradicionalistų. Liberalui Karoliui Drungai pasinaudojimas teise keisti nusistatymą yra neatskirama liberaliai suprantamos žmogaus laisvės dalis ir pasinaudojimas ja žmogaus nekompromituoja. Anot jo, žmogų žemintų tik nelojalumas savo paties atžvilgiu, jei jis rinktųsi ar keistų kurį nors svarbų nusistatymą, netikėdamas jo absoliutiškumu sau pačiam⁵⁶.

Galime žvilgtelėti ir į retoriką – pažvelgti, kaip J. Girnius įvardina pareigų savo tautai nevykdymą, ištikimybės tautinei lietuvių bendruomenei kaip tautos reprezentantei stoką. O žodžių tam apibūdinti tikrai negailima: tai dvasinis apkiautimas, užsidarymas į savo kiautą, besislapstymas į užsimiršimą asmeninės laimės Nojaus arkoje, savęs paneigimas, paskutinis miegas, iš kurio jau neišsibudinama, pakasyninių nuotaukų triumfas, išsižadėjimas savęs pačių, suklupimas prieš tikrovę, pasidavimas aplinkos spaudimu, saviškių išdavimas, bėgimas nuo likimo (prisiminkime posakį: nuo likimo nepabėgsi), savo apvaizdinio pašaukimo ignoravimas, išsigynimas to, ką Apvaizda skyrė, susitraukimas asmeninės laimės kiautan, vertybių pajautos iškreipimas, tautinė savižudybė, dvasinės menkystės demonstravimas, dezertyravimas iš mūšio lauko, paneigimas tų, iš kurių kiltą, negarbingo kelio pasirinkimas, savęs negerbimas, tautinis nusikaltimas be kaltės jausmo, galų gale tautos išdavimas ir baisi gėda.

Šiuose apibūdinimuose rasime visko – ir moralinių įpareigojimų, ir likimo ženklų, ir apeliavimų į sąžinę.

J. Girniaus raštuose pasirinkimo žmogui nebelieka, nes tautybė yra iš aukštybių žmogui nuleistas, aukštesnės ir galingesnės jėgos primestas žmogui dalykas, kurio tiesiog negalima atsisakyti. Tai tarsi dovana su pareigos ir privalomybės prieskoniais. Ir nieko kito J. Girniaus lietuviui nebelieka, kaip tik susitaikyti: “ar visi kiti rūpesčiai gali pateisinti bėgimą nuo to rūpesčio, kurį Apvaizda skyrė tiesiog mums pačiu istoriniu mūsų likimu ir kurio niekas kitas iš mūsų neperims? Atitinkamas šio klausimo atsakymas ir bus tikrasis liudijimas, kiek branginame tautą, iš kurios istorinių gelmių kilome ir kuri negali pasidaryti svetima, neišsižadant savęs pačių”⁵⁷.

J. Girniaus požiūris į tautybę ir į pareigas jai tarsi įgimtus dalykus susišaukia su liberalo K. Drungos mintimis, kurias čia ir pacituosime: “mes nemylėsime viso pasaulio, kol neįrodysime to darbu toje tautinėje bendruomenėje, kuriai gimimu priklausome. Mes nebūsime niekad geri svetimų valstybių piliečiai, jei neišlaikysime lojalumo tautybei, kurioje gimėme. *Priklausymas tautybei per gimimą* (paryškinta cituojant – R. U.) yra pirštu nurodymas į aplinką, kurioje mes galime save pateisinti ir įsikūnyti su visu tuo, kas žmogų teigiamai apibūdina”⁵⁸. Jei tautai priklausoma gimimu, tai būti jai ištikimu yra pareiga. Ir šį žmogaus santykį su tautybe K. Drunga laiko pačiu pagrindiniu.

Tad, J. Girniaus požiūriu, tėra dvi galimybės: tautinė ištikimybė kaip ištikimybė tautinei lietuvių bendruomenei ir tautinis abejingumas kaip išėjimas iš tos bendruomenės. Jam *tertium non est* – lietuvių ne bendruomenės nario jis lietuviu nepripažįsta. Jo nuomone, ištikimybė savo tautai turinti būti kolektyvinė ir, negana to, kiekvienas lietuvių bendruomenės, kuriai priklausyti yra pareiga, narys turi “nešti atsakomybę už kitus ir savo aplinkoje budėti lietuviybės sargyboje”⁵⁹. J. Girniaus lietuvis tik per buvimą su kitais gali atlikti kolektyvinę prievolę bendruomenei. Tačiau tuo pačiu jis praranda individualumą ir tampa korporatyvinio individo dalimi.

Nors žmogus J. Girniui yra aukščiau už tautą, tačiau jis turi būti įsipareigojęs tautai kaip sutelktiniam individui – “paliktas sau pačiam”⁶⁰ žmogus būti negali: “išdidus individualizmas tautinės kovos metu yra

55 Tauta.... P. 166.

56 K. Drunga. Asmens santykio su tautybe požiūriai // Trečioji metinė Santaros knyga. 1956 – 1957. P. 4.

57 Idealas... P. 59.

58 K. Drunga. Asmens santykio su tautybe požiūriai // Trečioji metinė Santaros knyga. 1956 – 1957. P. 4.

59 Tauta.... P. 194.

60 Tauta.... P. 188.

nepateisinamas: norint nuo “masės” užsidaryti, netruks ateiti laikas, kai iš viso nebeliks nuo ko užsidaryti”⁶¹. J. Girniaus įsivaizdavimu, noras likti šalia PLB tėra noras išvengti savo pareigų lietuvių bendruomenei⁶².

Tačiau šiaip ar taip, žmogus iš pradžių turi atsigręžti į save, pirmiausia save sukurti. Pats nebūdamas tikru lietuviu ir nejausdamas būtinybės vykdyti pareigas jis negalės nei už kitus būti atsakingu, nei rūpintis kultūrinio lietuviybės tobulinimu. Dėl to kalbėdamas apie jaunosios kartos auklėjimo uždavinius J. Girnius iškelia jaunuomenės įugdymo į lietuviybę būtinumą, o ne pareigos būti lietuviams “įkalimą”: “būtina savo vaikus išauklėti tikrus lietuvius – ne “iš pareigos” tokiais besijaučiančius, o iš tikrųjų jais esančius ir norinčius būti, t. y. nusistačiusius ir savo vaikams perteikti tautinę gyvybę lietuviškose šeimose”⁶³.

IŠVADOS

J. Girniui tauta yra pati svarbiausia bendruomenė, jungianti žmones vidinio giminingumo pagrindu pagal kilmę, kalbą, papročius, istoriją, nors kartais jo tekstuose žmogus iškyla į pirmą vietą. Tauta jam yra dvasinė esybė, gyvenanti kiekviename žmoguje, o ne daiktas, kuriuo galima būtų lengvai atsikratyti.

Tautinę ištikimybę J. Girnius suvokia kaip visa širdimi suprastą meilę savo tautai iš kurios eina pareigos jausmas, o ją apibūdina per sulyginimą su ištikimybė tėvams. Pagal J. Girnių išeitų, kad tėvai žmogui duoda tik fizinį kūną, o tauta – dvasią, todėl ištikimybė savo tautai yra tarsi ištikimybė sau pačiam, kaip nusistatymas prasmingiau gyventi. Aktyvi ištikimybė tautai, J. Girniaus supratimu, yra ne vien pareigų savo tautai vykdymas, bet ir savęs įprasminimas, įsiamžinimas, pėdų istorijoje, raštuose ir kitų žmonių atmintyje palikimas. Išlikti savo tautai ištikimu lietuvis turi dar ir tam, kad galėtų egzistuoti pozityvi dviejų kultūrų, amerikietiškosios ir lietuviškosios, sąveika.

Tikroji tautinė ištikimybė J. Girniui yra nuolatinė, “kasdieninė” ištikimybė.

J. Girniaus raštuose pasirinkimo žmogui nebelieka, nes tautybė yra iš aukštybių žmogui nuleistas, aukštesnės ir galingesnės jėgos primestas žmogui dalykas, kurio tiesiog negalima atsisakyti.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1. Besirengiant septintajam ateitininkų kongresui // Ateitis. 1965. Nr.3. P. 69.
2. Drunga K. Asmens santykio su tautybe požūriai // Trečioji metinė Santaros knyga. 1956 – 1957. P.4.
3. Girnius J. Tauta ir tautinė ištikimybė. Chicago. 1961.
4. Girnius J. Žodis grįžtant // Girnius J. Raštai. T. 1. P. XIX.
5. Girnius J. Idealas ir laikas: žvilgis į dabarties ateitininkiją ir lietuviškąją išeiviją. Chicago. 1966.
6. JAV lietuviai: biografijų žinynas. T. 1. Vilnius. 1998. P. 315 – 316.
7. Sužiedėlis S. Tauta ir tautinė ištikimybė // Aidai. 1962. Nr. 4. P. 175 – 177.
8. Tautinė kultūra – tautos gyvybės pagrindas // Aidai. 1956. Nr. 7/8. P. 302.
9. Tautinės moralės pagrindų beiėškant // Aidai. 1950. Nr. 2. P. 55.
10. Tautiniai mūsų uždaviniai tremtyje // Tėviškės garsas. 1947. VIII. 1, 7, 21, 28. IX. 4.
11. Trumpa V. Juozo Girniaus knygą paskaičius // Metmenys. 1962. Kn. 5. P. 124 – 133.
12. Vasiliauskienė A. Žvilgsnis į Juozą Girnių. Vilnius. 1995.
13. Viržis A. Tautiniai mūsų uždaviniai tremtyje // Aidai. 1948. Nr. 11. P. 80 – 84.

61 Tauta.... P. 189.

62 Tauta.... P. 190.

63 Tauta.... P. 254.